

การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษาเขื่อนกิ่วลม จังหวัดลำปาง

The Local People's Participation in Ecotourism Management: A Case Study of Kiu Lom Dam, Lampang Province

จิตตานันท์ มีทิศ¹ และพัทธธีรา ผัดวงศ์²
Jitthanant Metis¹ and Phatthira Pudwong²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเขื่อนกิ่วลม และ 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเขื่อนกิ่วลม จังหวัดลำปาง โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ภายในกรมชลประทานและประชาชนในท้องถิ่นจำนวน 20 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเขื่อนกิ่วลม ประกอบไปด้วย 3 กิจกรรม คือ กิจกรรมการล่องแพ กิจกรรมการตกปลา และกิจกรรมการปั่นจักรยาน ส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่าประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเขื่อนกิ่วลมทั้งหมด 4 ด้านด้วยกัน คือ 1) ด้านการตัดสินใจ ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยวภายในเขื่อน 2) ด้านการปฏิบัติงานโครงการ ประชาชนในท้องถิ่นได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินโครงการของหน่วยงานภาครัฐในทุกมิติทั้งโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวหรือการพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่การท่องเที่ยวต่าง ๆ 3) ด้านการรับผลประโยชน์ ประชาชนในท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์อยู่สองลักษณะ ได้แก่ การรับผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในเขื่อน และผลประโยชน์ด้านการใช้น้ำเพื่อการประกอบเกษตรกรรม 4) ด้านการประเมินผล คือ กิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมชลประทาน และกรมธนารักษ์ เป็นต้น ที่เข้ามารับผิดชอบและเป็นผู้ประเมิน ส่วนประชาชนในท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในการประเมิน คือ การเข้าร่วมประชุมและเสนอข้อคิดเห็นต่าง ๆ ผ่านการดำเนินงานโครงการของหน่วยงานภาครัฐ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น การจัดการการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กิจกรรมการท่องเที่ยว

¹ วิทยาลัยการท่องเที่ยวและการบริการ, มหาวิทยาลัยรังสิต

College of Tourism and Hospitality, Rangsit University

E-mail : Jitthanant.m@rsu.ac.th

² นักวิจัย

researcher

E-mail : Phatthira.p@gmail.com

Abstract

The objectives of this qualitative research were 1) to study ecotourism activities of Kiu Lom Dam, Lampang province; and 2) to investigate the local people's participation in ecotourism management of Kiu Lom Dam, Lampang province. The in-depth interview was used as a research instrument for data collection from two groups of key informants, namely officials at the Royal Irrigation Department and 20 local people. The data collection was analyzed by content analysis. The results of this study indicated the ecotourism activities of Kiu Lom Dam consisted of 3 activities including rafting, fishing, and climbing activities. 1) Local people's participation in ecotourism management was considered. Local people participated in the ecotourism management of Kiu Lom Dam in all 4 areas, namely the decision-making of local people who took part in planning and management for ecotourism around dam; 2) Project implementation of local people was cooperated in projects of government agencies in all dimensions, including projects related to tourism management or environmental development within tourism areas; 3) Benefit of local people was received for tourism activities around dam and water for agriculture; and 4) Assessment of tourism activities would be responded and assessed by government agencies such as the Royal Irrigation Department and the Treasury Department. In additional, local people's duty has been attending and presenting their opinions through the implementation of government projects.

Keyword: Local People's Participation, Tourism Management, Ecotourism, Tourism Activities.

วันที่รับบทความ : 19 ตุลาคม 2563

วันที่แก้ไขบทความ : 25 กรกฎาคม 2565

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ : 25 กรกฎาคม 2565

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

กระแสการท่องเที่ยวประเทศไทยในปัจจุบันมุ่งเน้นการอนุรักษ์และพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนทั้งใน 3 มิติ ประกอบด้วย ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ช่วยรักษาธรรมชาติไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และเหมาะสมกับสถานะของโลกในปัจจุบันที่ควรร่วมมือกันในการประหยัดพลังงานและรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีความพิเศษมากกว่าการท่องเที่ยวแบบธรรมดา คือ การเดินทางท่องเที่ยวหรือร่วมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวจะต้องควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ด้วย อันก่อให้เกิดการรับรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรชุมชน หรือสิ่งที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้น ๆ ไม่ให้เกิดความเสียหาย ตลอดจนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้สามารถนำไปใช้จัดการกับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ได้

ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นประเทศที่ได้เปรียบในด้านการแข่งขันในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น วัฒนธรรม และธรรมชาติ เป็นต้น ความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยว ความมีมนุษย์สัมพันธ์ ราคาที่แข่งขันได้ และสถานที่ตั้ง โดยมีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งของประเทศไทยที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางของโลกที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย (ดอน นาครทรรพ, 2558) แต่ในปัจจุบันการท่องเที่ยวให้ความสำคัญและมุ่งไปที่ปริมาณของจำนวนนักท่องเที่ยวจนมากเกินไปส่งผลทำให้การท่องเที่ยวนั้นเข้าสู่ช่วงสถานะที่ถดถอยทั้งในด้านของผลผลิต การถดถอย

ของสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (ไพริน เวชัญญะกุล, 2559) ตลอดจนขาดการรับรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรชุมชน หรือสิ่งที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ และนอกจากนี้การสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมและประเพณีและวัฒนธรรมในพื้นที่ ถือได้ว่าเป็นการจัดการอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถแก้ปัญหาความถดถอยของสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และสามารถสร้างอาชีพและรายได้จากการท่องเที่ยวให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นตามยุทธศาสตร์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564 (อิทธิพล โกมล, 2553)

ดังนั้นเชื่อนกัวมจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งที่น่าสนใจและตอบสนองแก่นักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ เนื่องจากแพที่ใช้ในการท่องเที่ยวเชื่อนกัวมทั้งหมดเป็นแพจากประชาชนในท้องถิ่น กล่าวคือประชาชนท้องถิ่นได้เข้ามาประกอบอาชีพในเชื่อนกัวม ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชื่อน ซึ่งทำให้สอดคล้องกับหลักของการจัดการการท่องเที่ยวเชื่อน ที่ว่าด้วยชุมชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ในเรื่องการนำเที่ยวในเชื่อน การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวก็ถูกจัดการโดยประชาชนท้องถิ่นทั้งหมด ซึ่งทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและดำเนินการท่องเที่ยว ดังนั้นจึงไปสอดคล้องกับองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือการพัฒนาชุมชนให้มีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการตัดสินใจเพื่อพิจารณาหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในระยะยาว การอนุรักษ์ต่อระบบนิเวศและความเสมอภาคของชุมชน ซึ่งการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่จะตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในด้านการได้รับข้อมูลที่มาจากพื้นที่จริง ๆ เท่านั้น แต่ยังได้เน้นถึงการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่นอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจและต้องการที่จะศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวของเชื่อนกัวม เนื่องจากการที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นมีผลกระทบต่อระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมภายในเชื่อน หรือการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชื่อนกัวม ดังนั้นประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเชื่อนกัวมจะมีขั้นตอนในการจัดการเป็นไปตามแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งหมด 4 ด้าน คือ ด้านการตัดสินใจ ด้านการปฏิบัติงานโครงการ ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการประเมินผลอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเชื่อนกัวม จังหวัดลำปาง
- 1.2.2 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเชื่อนกัวม จังหวัดลำปาง

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้จะวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของประชาชนในท้องถิ่น เชื่อนกัวม ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ดังนั้นเนื้อหาของการศึกษาจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยได้ ดังนี้

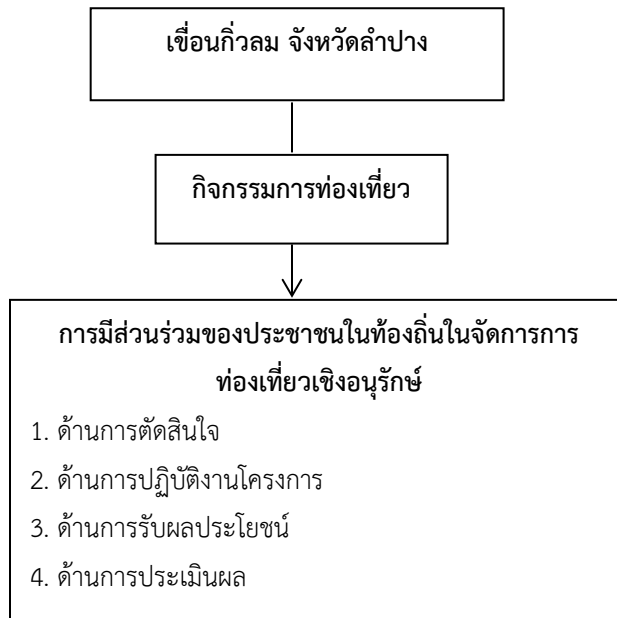
- 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเชื่อนกัวม จังหวัดลำปาง
- 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเชื่อนกัวม จังหวัดลำปางใน 4 มิติ ได้แก่

- 2.1) ด้านการตัดสินใจ
- 2.2) ด้านการปฏิบัติงานโครงการ
- 2.3) ด้านการรับผลประโยชน์
- 2.4) ด้านการประเมินผล

1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะกลุ่มพื้นที่ คือ เชื้อนกวัวม ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ในฐานะที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ และเป็นที่ท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจกีฬาทางน้ำซึ่งสามารถเข้ามาทำกิจกรรมภายในเขื่อนได้ และยังสามารถไปถึงบ้านพักรับรองของทางกรมชลประทานที่มีไว้ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวอีกด้วย

1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

3.วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็นด้วยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง คือ เจ้าหน้าที่ภายในกรมชลประทาน และประชาชนในท้องถิ่น โดยมีเจ้าหน้าที่ของกรมชลประทานเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของเขื่อนกัวม และการดำเนินงานของกรมชลประทาน จังหวัดลำปางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเขื่อนกัวมจำนวน 5 คน และประชาชนในท้องถิ่นให้ข้อมูลในส่วนของการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายในพื้นที่จำนวน 15 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน

3.2 เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้เลือกใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการสัมภาษณ์ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ โดยการใช้ประเด็นสำคัญในการศึกษา และตั้งคำถามแบบปลายเปิด เพื่อกระตุ้นให้ผู้ให้ข้อมูลเล่าเรื่องราวอย่างมีเป้าหมายและตรงประเด็น ด้วยวิธีการใช้ทักษะการสื่อสารและสร้างการสนทนาอย่างมีเป้าหมายของผู้วิจัย (ชาย โพธิ์สิตา, 2559) โดยการสัมภาษณ์นั้นจะแบ่งชุดคำถามออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นประเด็นเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ และส่วนที่สองเป็นประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยจำแนกการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ การศึกษาข้อมูลแบบทุติยภูมิ และการศึกษาข้อมูลแบบปฐมภูมิดังนี้

การศึกษาข้อมูลแบบทุติยภูมิ โดยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวของกรมชลประทาน ที่เป็นหน่วยงานดูแลและจัดการเขื่อนกักเก็บน้ำในเบื้องต้น

การศึกษาข้อมูลแบบปฐมภูมิ โดยการสัมภาษณ์หรือสอบถามข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ผู้ดูแล และประชาชนในท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเขื่อนกักเก็บน้ำ เพื่อให้ทราบถึงความจำเป็น ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเขื่อนกักเก็บน้ำ และการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของประชาชนในท้องถิ่น

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกการวิเคราะห์ข้อมูลแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เนื่องจากการวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับข้อมูลที่ได้มา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาข้อสรุปและตีความเกี่ยวกับคุณลักษณะต่าง ๆ ของข้อมูล ผู้รับข้อมูล บริบทในการสื่อสาร ผลจากการสื่อสาร และพฤติกรรมทางสังคมที่สะท้อนผ่านการสื่อสาร ซึ่งเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหานี้ ผู้วิจัยสามารถดำเนินการวิจัยได้ด้วยตนเองและมีความยืดหยุ่นทั้งในส่วนของการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ แล้วนำข้อมูลนั้น ๆ มาจัดประเภทตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อมูลที่น่ามาใช้วิเคราะห์เนื้อหาต้องเป็นข้อมูลจริงจากการสัมภาษณ์ และนักวิจัยจะต้องวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มานั้นโดยปราศจากอคติและความลำเอียง (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2545)

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 กิจกรรมการท่องเที่ยวของเขื่อนกักเก็บน้ำ

การศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวของเขื่อนกักเก็บน้ำนั้น ประกอบไปด้วย 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่

1) กิจกรรมการล่องแพ การล่องแพถือได้ว่าเป็นกิจกรรมหลักของการท่องเที่ยวเขื่อนกักเก็บน้ำ เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวนี้ เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย หรือชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวที่เขื่อนกักเก็บน้ำ กิจกรรมการล่องแพนักท่องเที่ยวสามารถติดต่อล่องแพได้ที่บริเวณเหนือตัวเขื่อนกักเก็บน้ำ ซึ่งเป็นสถานที่จอดแพของชมรมเรือแพที่มีไว้เพื่อบริการนำเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว

2) กิจกรรมการตกปลา เขื่อนกักเก็บน้ำเป็นเขื่อนกักเก็บน้ำที่อุดมไปด้วยพันธุ์ปลาน้ำจืดขนาดใหญ่ นานาชนิด ซึ่งเหมาะแก่การที่นักท่องเที่ยวจะสามารถเข้ามาทำกิจกรรมตกปลาได้ โดยอุปกรณ์ในการตกปลานั้น นักท่องเที่ยวจะต้องพกพาเอง ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวที่จะมาตกปลาก็จะเป็นนักท่องเที่ยวที่มาล่องแพ และหากตกได้ปลานักท่องเที่ยวก็จะนำมาประกอบอาหารบนแพ หรือบางท่านนำเอากลับบ้าน ซึ่งในการตกปลานั้นจะไม่มีการคิดค่าบริการใด ๆ ทั้งสิ้นเมื่อตกปลาได้แล้ว เนื่องจาก “ปลาที่อาศัยอยู่ในเขื่อนเป็นปลาตามธรรมชาติ ไม่ได้มีการเพาะเลี้ยง ปลาที่เพาะเลี้ยงนั้นจะมีการจัดการพื้นที่สำหรับการเลี้ยง โดยมีการเพาะเลี้ยงในกระชังในบริเวณแหล่งน้ำที่เชื่อมต่อกับเขื่อน ซึ่งมีข้อห้ามคือห้ามไม่ให้มีการตกปลาในช่วงฤดูปลาวางไข่” (เจ้าหน้าที่ภายในกรมชลประทานลำดับที่ 3, 2562)

3) กิจกรรมการปีนผา มีอยู่ที่ผางาม ซึ่งเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปีนผาเป็นอย่างมาก เพราะผาดังกล่าวมีความชันเรียบไปกับสายน้ำ “โดยบริษัทที่ทำการดูแลกิจกรรมการปีนผาจะเป็นของบริษัทเอกชนที่มาจากเชียงใหม่เข้ามาทำกิจการ และทางบริษัทจะนำนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาทำกิจกรรมปีนผาที่นี้เป็นระยะ ๆ ตามฤดูกาล” (ประชาชนในท้องถิ่นลำดับที่ 5, 2562) แต่ในปัจจุบันกิจกรรมดังกล่าวเริ่มไม่ค่อยได้รับความนิยม เมื่อเทียบกับการท่องเที่ยวในช่วงปีก่อนที่ผ่านมา

4.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

เชือกวลม จังหวัดลำปาง ถือได้ว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวและทำกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยวจึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวไปในรูปแบบต่าง ๆ จนต้องมีการจัดการการท่องเที่ยวและพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ซึ่งการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของประชาชนในท้องถิ่นนั้น สามารถอธิบายกระบวนการมีส่วนร่วมได้ทั้งหมด 4 ด้าน คือ ด้านการตัดสินใจ ด้านการปฏิบัติงานโครงการ ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการประเมินผลดังต่อไปนี้

1) **ด้านการตัดสินใจ** ในการจัดการการท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนรวมในการจัดการท่องเที่ยว คือ การนำเที่ยวโดยการล่องแพ ซึ่งเริ่มจากปี พ.ศ.2515 เป็นปีที่มีการก่อสร้างเขื่อนจนแล้วเสร็จ และ ในขณะนั้นแพที่มีอยู่ภายในเขื่อนจะเป็นแพของทางรีสอร์ต ซึ่งขณะนั้นรีสอร์ตมีทั้งหมด 2 ที่ และมีจำนวนแพทั้งหมดประมาณ 10 ลำ และต่อมาภายในปี พ.ศ. 2526 ชาวบ้านได้เริ่มเข้ามาสร้างแพเอง และทำต่อกันมาจนทำให้จำนวนแพนั้นเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีจำนวนแพมากขึ้นประชาชนได้มีการรวมกลุ่มกันและก่อตั้งเป็นชมรมเรือแพขึ้นมา โดย “โครงสร้างของชมรมเรือแพนั้น จะมีการดำเนินการโดยแบ่งหน้าที่ในการดำเนินงานออกเป็นตำแหน่งต่าง ๆ ได้แก่ ประธาน รองประธาน เลขานุการ ทรัพย์สิน นายทะเบียน ประชาสัมพันธ์ ปฏิคม และกรรมการ” (เจ้าหน้าที่ภายในกรมชลประทานลำดับที่ 2, 2562) โดยการประกอบกิจการแพนั้น ทางกรมชลประทานจะเป็นคนกำหนดใบอนุญาตในการเดินแพ และในขณะนี้ได้ควบคุมจำนวนแพไว้ทั้งหมดไม่ให้มีมากไปกว่า 35 ลำ เพราะเนื่องจากหากมากเกินไปการจัดระเบียบ การควบคุมดูแลจะค่อนข้างยาก อีกทั้งยังเป็นการลดปัญหาจำนวนแพที่มากต่อจำนวนของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ทางชมรมยังมีบทบาทหน้าที่ในการตัดสินใจด้านเส้นทางเดินแพด้วยตนเอง เนื่องจากเป็นคนในพื้นที่และทราบถึงข้อมูลของเส้นทางน้ำเป็นอย่างดีและส่วนใหญ่คนในชมรมคือประชาชนในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง

2) **ด้านการปฏิบัติงานโครงการ** ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนรวมในการดำเนินโครงการต่าง ๆ ของกรมชลประทาน และมีส่วนในการช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในเขื่อน ยกตัวอย่าง “การจัดการสิ่งแวดล้อมประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำจัดขยะ และการป้องกันการปล่อยของเสียลงในแหล่งน้ำ เพราะการดำเนินกิจกรรมการล่องแพนั้นยังไม่มีถังบำบัดน้ำเสีย” (ประชาชนในท้องถิ่นลำดับที่ 1, 2562) ดังนั้นประชาชนจึงให้ความสำคัญกับสิ่งนี้เป็นลำดับแรก เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ เนื่องจากเขื่อนกวลมนั้นตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านแลง ซึ่งประกอบไปด้วยหมู่บ้านทั้งหมด 12 หมู่บ้าน โดยทุกหมู่บ้านต้องใช้ประโยชน์จากน้ำในเขื่อน และประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับเกษตรกร และการล่องแพ นอกจากนี้หาก “ได้รับผลกระทบการสิ่งแวดล้อมโดยตรงก็อาจจะส่งผลต่อการท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวไม่มีรายได้สูญเสีย อีกทั้งยังส่งผลเสียต่อทางกรมชลประทานซึ่งเป็นฝ่ายที่จะต้องรักษาดูแลน้ำทั้งหมดในเขื่อน” (ประชาชนในท้องถิ่นลำดับที่ 3, 2562)

3) **ด้านการรับผลประโยชน์** ประชาชนท้องถิ่นจะได้รับผลประโยชน์อยู่ 2 ลักษณะ คือ การรับผลประโยชน์ทางด้านการประกอบเกษตรกรรม และการรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยชมรมเรือแพ ดังต่อไปนี้

การรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยชมรมเรือแพ คือ ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับรายได้จากการให้บริการแพแก่นักท่องเที่ยว หรือบริการเสริมจากกิจกรรมทางท่องเที่ยวภายในแพ โดยค่าบริการนั้นจะขึ้นอยู่กับขนาดของแพ และบริการเสริมต่าง ๆ ทั้งนี้ก่อนการจะล่องแพ เจ้าของแพและนักท่องเที่ยวจะมีการตกลงราคา หรือเจรจากันก่อนในกรณีของการล่องกินระยะเวลา หรือต่อเวลาในการใช้บริการ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหากันในภายหลังระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของแพ และส่วนมากอัตราราคาการให้บริการจะเป็นมาตรฐานเท่ากันตามระเบียบที่ได้กำหนดขึ้น

อย่างไรก็ตามเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ประชาชนในท้องถิ่นที่ประกอบอาชีพการทำแพ ทางชมรมจึงมีการกำหนดคิวออกแพ หรือลำดับในการให้บริการของแพนั้น ๆ ด้วย เนื่องจากเป็นการกระจายรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึง

การรับผลประโยชน์ทางด้านการประกอบเกษตรกรรม คือ การรับน้ำเพื่อนำไปใช้ในการเกษตร โดยประชาชนในท้องถิ่น “จากทั้งหมด 12 หมู่บ้าน มีเพียงแค่ 2 หมู่บ้านเท่านั้น คือ หมู่ที่ 2 บ้านสบมาย และหมู่ที่ 9 บ้านหาดเขียว

ส่วนอีก 10 หมู่บ้านที่เหลือจะไม่ได้รับผลประโยชน์ในเรื่องของการใช้น้ำเพื่อการเกษตรเลย” (ประชาชนในท้องถิ่นลำดับที่ 2, 2562)

4) **ด้านการประเมินผล** การดำเนินงานในส่วนการประเมินผลจะเป็นหน้าที่หลักของกรมชลประทาน เนื่องจากเป็นหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบและดูแลเขื่อนกักลม ดังนั้นการประเมินผลจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

การประเมินจากหน่วยงานภาครัฐ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการประเมินด้านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว คือ การตรวจสอบมาตรฐานแพ ซึ่งจะมีหน่วยงานจากภายนอก เช่น กรมเจ้าท่า และกรมธนารักษ์ เข้ามาช่วยเหลือในการประเมินคุณภาพแพ เนื่องจากแพเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวหลักของเขื่อนกักลม โดยการประเมินนั้นจะมีการตรวจวัดขนาดของเรือแพเพื่อออกใบอนุญาตในการขับเรือแพให้ถูกต้องตามกฎหมายของกรมเจ้าท่า

การประเมินและตรวจสอบการเดินเรือแพ ทั้งนี้หากจะมีจำนวนแพเพิ่มขึ้นต้องผ่านการอนุญาตจากพื้นที่ หรือทางกรมชลประทานก่อน เพราะทางกรมชลประทานจะต้องประเมินถึงความสมควรว่าจะให้มีเพิ่มหรือไม่ สมควรให้ดำเนินการธุรกิจเรือแพอยู่หรือไม่ ถ้าอนุญาตให้มีเพิ่มก็ต้องผ่านหน่วยงานอื่นต่อไปทั้ง องค์การบริหารส่วนตำบล กรมธนารักษ์ และกรมเจ้าท่า แต่ถ้าไม่อนุญาตก็ไม่สามารถที่จะสร้างแพได้หรือดำเนินการขั้นต่อไป หรือหากมีการดำเนินการธุรกิจอยู่แล้ว แต่ว่าชาวเรือแพ ปฏิบัติไม่เหมาะสมหรือไม่ทำตามข้อตกลงที่ทางกรมชลประทานแจ้ง ทางกรมชลประทานก็สามารถที่จะยึดใบอนุญาตในการเดินเรือ

การประเมินจากประชาชนในท้องถิ่น คือ ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินนั้น ขึ้นอยู่กับวาระการประชุม หรือประเด็นในการประเมินของโครงการต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในท้องถิ่นโดยตรง เช่น การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในเขื่อน และการพัฒนาการท่องเที่ยวและกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เป็นต้น

5. อภิปรายผล

จากแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน การที่ให้ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการต่าง ๆ ได้นั้น เป็นสาเหตุมาจากประชาชนเองต้องได้รับผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง ทั้งคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ ซึ่งกระบวนการที่จะทำให้การมีส่วนร่วมสมบูรณ์แบบนั้น ไพรต์นั เดชรินทร์ (2527) โคเฮน และ อัฟฮอฟฟ์ (1980) และ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527) ได้กล่าวไว้ว่าจะต้องประกอบไปด้วยกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่ การตัดสินใจ การดำเนินการ ปฏิบัติงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล และกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ถูกนำมาใช้ให้ควบคู่กับแนวคิดการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว สร้างจิตสำนึกและสร้างเศรษฐกิจภายในพื้นที่ให้เข้มแข็ง ดังหลักการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2539) ได้กล่าวเอาไว้คือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การกระจายรายได้ในระดับท้องถิ่นและคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้เกิดความยั่งยืนได้นั้นต้องอาศัยความสัมพันธ์ของหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพร่วมกัน ดังเช่นการจัดการการท่องเที่ยวภายในเขื่อนกักลม ประชาชนท้องถิ่นได้เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง โดยการดำเนินกิจกรรมทางท่องเที่ยวทางน้ำนั้นก็คือ “การล่องแพ”

การล่องแพเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวหลักของเขื่อนกักลม โดยประชาชนในท้องถิ่นได้มีการรวมกลุ่มและจัดตั้งชมรมขึ้น การจัดตั้งชมรมนั้นประชาชนได้มีอำนาจในการวางแผน การตัดสินใจ และดำเนินงานด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (2546) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินผลโครงการต่างๆ ของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในครั้งนี้อาจถือว่าเป็นการเปิดโอกาสให้แก่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างเต็มตัวและสามารถพึ่งตนเองได้

นอกจากนี้ ประชาชนในท้องถิ่นยังได้มีส่วนร่วมในการจัดการดูแลและรับผิดชอบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในเขื่อนกักเก็บตามแนวคิดการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาญจนบุรี (2554) โดยการช่วยกันดูแล กำจัดขยะ และป้องกันการปล่อยของเสียลงสู่แหล่งน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2539) ได้กล่าวเอาไว้ในช่วงต้น เพราะเขื่อนกักเก็บเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature-Based) ดังนั้นประชาชนจึงได้มีส่วนในการจัดการการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืน และประชาชนในท้องถิ่นยังมีการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกร่วมในการรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวอีกด้วย

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

6.1.1 การศึกษาในครั้งนี้พบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีการจัดการและดูแลนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ดังนั้นควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

6.1.2 การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควรมีการจัดโซนพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยวที่ชัดเจนและมีข้อกำหนดมาตรการการดูแลความปลอดภัยอย่างเคร่งครัด

6.1.3 การส่งเสริมในเรื่องของการปรับภูมิทัศน์ ควรมีการส่งเสริมการปรับภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวโดยรอบในพื้นที่ใกล้เคียงเขื่อนกักเก็บ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมให้น่าท่องเที่ยวและเป็นการส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

6.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

6.2.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยรอบเขื่อนกักเก็บ

6.2.2 ควรศึกษาเกี่ยวกับการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบ้านแลง จังหวัดลำปางกับการท่องเที่ยวของเขื่อนกักเก็บ

7. เอกสารอ้างอิง

เจ้าหน้าที่ภายในกรมชลประทานลำดับที่ 2. ผู้ให้สัมภาษณ์. 2562.

เจ้าหน้าที่ภายในกรมชลประทานลำดับที่ 3. ผู้ให้สัมภาษณ์. 2562.

ไพรัตน์ เตะชินทร์. (2527). นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบัน: การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสการพิมพ์.

ไพริน เวชัญญะกุลและคณะ. (2559). การพัฒนามาตรฐานแพที่พักแรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนบริเวณเขื่อนในประเทศไทย. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ชาย โพธิ์สีตา. (2559). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง.

ดอน นาคทรรพ. (2558). มงภาพใหญ่ท่องเที่ยวไทย 2558 ทิศทางอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต่อภาพรวมเศรษฐกิจของไทย โอกาสและอนาคตของธุรกิจท่องเที่ยวและบริการ. กรุงเทพมหานคร: ธนาครแห่งประเทศไทย.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสการพิมพ์.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และปัทมา สุภก่าปิง. (2554). รายงานการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์.

ประชาชนในท้องถิ่นลำดับที่ 1. ผู้ให้สัมภาษณ์. 2562.

ประชาชนในท้องถิ่นลำดับที่ 2. ผู้ให้สัมภาษณ์. 2562.

ประชาชนในท้องถิ่นลำดับที่ 3. ผู้ให้สัมภาษณ์. 2562.

ประชาชนในท้องถิ่นลำดับที่ 5. ผู้ให้สัมภาษณ์. 2562.

- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2545). *ระเบียบวิธีวิจัยการสื่อสาร*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2539). *โครงการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกาญจนบุรี. (2554). *การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ*. กาญจนบุรี: สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา.
- สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ และทบวงมหาวิทยาลัย. (2546). *รายงานการสังเคราะห์สารนิพนธ์บัณฑิตกองทุน หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาการจัดการและการประเมินโครงการ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ.
- อิทธิพล โกมลิล. (2553). *รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษา บ้านวังน้ำมอก จังหวัดหนองคาย*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กระทรวงวัฒนธรรม.
- Cohen, John, & Upholf, Norman T. (1980). Participation's in rural development: Seeking clarity through Specificity. *World Development*, 8(3), pp. 213-235.

